

Слухати. Чути

ОЛЬГА ЧАПЛЯ

28 ЛЮТОГО 2024

Тепер вона живе на горі. Спочатку веде до вікна, показує далекі засніжені гори й воду, яку багато хто тут називає океаном, хоча географічно це не так. Каже, що це найкраще, що вона тут має. Пригощає чаєм, ставить на стіл свіжоспечені макарони. Дуже люблю цей французький десерт, куштувала їх чимало, однак версія Інни — мій однозначний фаворит.

Вільгельм Гаммерсгей, «Високі вікна», 1913 рік

Я побачила Інну в українській католицькій церкві в місті Вікторія, на острові Ванкувер, у найзахіднішій канадській провінції. Певно, точніше буде сказати «почула». Так сталося, що я стала біля неї у свій перший день у хорі. Із перших її альтових нот було зрозуміло, що за цей голос сміливо можна триматися. Тоді я подумала, що в неї мусить бути музична освіта. Тепер я знаю, що Інна пече торти.

Буває, бачиш чийсь сльози і не наважуєшся підійти. Сумніваєшся, чи варто вкотре спитати, як справи. Думаєш, що іншому не потрібне твоє добре слово, яке ховаєш у проникливий погляд. Може, насправді це вияв егоцентризму: страх зранити Іншого — страх зустрітись із собою?

Через кілька неділь ми вперше заговорили. Інна відповідає: «Я з Маріуполя». Я не стримую здивованого: «У вас така чудова українська!» — і лякаюся недоречности цих слів. Дивно дивуватися, що українка розмовляє українською. Проте одна з улюблених спокус людського мозку — шаблонне мислення. Коли впродовж кількох тижнів зустрічаєш три сім'ї з Маріуполя, які розмовляють російською, а дехто навіть зізнається, що не розуміє української, то й очікування будуть відповідні. «А взагалі я з Луганська», — додає Інна. Вона тривожиться за старшого сина, якому от-от сповниться 18; він певен, що хоче до українського війська.

Росіяни відібрали в неї, як і в багатьох, багато. Врятувати вдалося найважливіше — сім'ю. Доки чоловік з її старенькими батьками залишається в Україні, Інна піклується про трьох дітей далеко від дому. І дарує радість.

Знаменитим (як кажуть канадці українського походження) епізодом у моїй історії пізнання Інни був торт «Квашена капуста». Яюсь я вирішила показати своєму канадському другові, який бачив життя, що таке справжня квашена капуста. На моє прохання Інна спекла — а точніше, створила — торт у вигляді дерев'яної бочки з капустою. Результат перевершив сподівання: на вигляд — справжнісінька квашена капуста, але торт! Інна вміє смачно дивувати.

Яюсь у церкві згадували про Голодомор. Було видно, що Інні є що розповісти. Тепер я слухаю. Інна говорить.

Мій дідусь на хлібзаводі працював усе життя. Мав три дні шкільної освіти. Принципово не пов'язував себе з партією, з комуністичною партією. Вони жили в Харківській області, мали землю, ставок, пасіку, овець. Радянська влада їх розкулачила. Бабусю із сестрою вислали на Урал. Бабуся розповідала про Голодомор: було стільки померлих, що їх ніхто не ховав, їх із кручі кидали. Дєдушка згадував: ми були такі голодні, ноги були такі пухлі, що я не міг через поріг переступити. Ну, тобто зачепило їх...

Я слухаю і відчуваю її живі слова, які застрягають у горлі. А потім Інна сміється. Якоюсь внутрішньою найсправжнішою радістю ділиться.

У нас історія була сімейна. Досі всі згадують, і діти про неї знають. Дідусь їздив на велосипеді. Папа йому новий велік захотів подарувати. Червоного кольору. Ми приїжджаємо через тиждень — велосипед покращений сірою фарбою. Що ти зробив, це ж новий! А він: червоного кольору в моєму будинку не буде. Настільки він це ненавидів.

Бабуся повернулася з Уралу з туберкульозом. Її кілька разів ховали лікарі через кровотечі, а вона прожила до 82 років і померла зовсім не від того.

Папа мій спочатку після школи вчився два роки в Ленінграді в Інституті атомної фізики.

Провчився два курси і не зміг вчитися через брак коштів. Гуртожиток не давали, бо в його тата був занадто високий дохід. Вісімдесят з чимось рублів була зарплата, а треба було... Треба було 82, а в нього було 84. Гуртожитку ніякого не буде. Жив там на квартирі. Ночами розвантажував вагони, але не вистачало, він кинув. Пішов в армію, відслужив три роки. Потім вирішив, що піде навчатися на технолога хлібобулочних виробів. (Ось знову очі сміються, горять, стає тепло-тепло в її очах). У Воронежі в Інституті він зустрівся з мамою. Вона зі Сватового теж. Після навчання батьки повернулися. Тата взяли на завод інженером. Дуже швидко його перевели в Об'єднання хлібопекарної промисловості Луганської області.

Завершив свою кар'єру на посаді генерального директора, 16 заводів було в підпорядкуванні. У дев'яностих це було перше підприємство, яке приватизував колектив. Одне з найуспішніших підприємств області. Потім прийшли добрі дяді, які вирішили, що вони забагато заробляють, сказали: ми тобі даємо гроші, а ти все передаєш нам. Зараз від цього підприємства залишилося майже нічого. Папа дуже переживав це. Потім відкрив у Луганську кондитерський цех. Років 5-6 він працював. До 2014 року. Ну все, а потім 14-й рік.

Інна розповідає, що вчилася в Донецькій консерваторії. Там і познайомилася з чоловіком. До Маріуполя потрапила випадково. Чоловік, теж музикант, поїхав працювати в Маріупольське музичне училище. Там почала перший бізнес — кондитерський цех. Стала технологом, навчилася сама.

Так і почалася моя кар'єра бейкера. (Інна знову світиться). У нас було багато нового обладнання: пічка велика, міксери... Все новеньке, все гарненьке. Ми коли виїздили, в наш цех було три прильоти. Ми коли прийшли туди після першого прильоту, вже нічого там не було. Люди все, що могли, витягнули. Обладнання стояло, але воно все нетранспортабельне. Ти його не вивезеш. Після цього зі мною власник будівлі зв'язувався. Каже, я все залатав. Але думаю, там все на металолом віддали. Все нержавійка.

У нас, в нашому куточку, жодного двоповерхового будинку не лишилося. Тобто ті, що були менші, вони ще більш менш. На третій день я приїхала до цеху, там позаду установка стоїть

наша. Я розумію, вони почнуть стріляти, тут нічого не залишиться. Я ще підійшла до хлопців, питаю: хлопці, що нам робити? Ви все бачите самі, — відповідають.

Моя хлібна кар'єра — це всілякі курси, шоколад і декор, онлайн і в Києві, тобто самоосвіта. Макарони я навчилася робити, коли один супермаркет у нас у Маріуполі сказав: ми хочемо макарони. У мене діти два місяці їли макарони. (Сміється). Невдалі. Я їх робила кожного дня, поки не досягла того результату, який мене влаштовує.

Колись Інна викладала поліфонію, гармонію та сольфеджіо. Улюблений композитор — це Бах, бо його музика — це математика. Зараз Інна співає у церковному хорі й ансамблі «LUNA», який творять канадки українського походження.

Це для душі, так би мовити. Як мій папа каже, куди не пляши, все одно до хліба повертаєшся. (Знову ця життєрадість). Мабуть, так і є.

У родині бабуся і дідусь розмовляли українською, мама — україномовна. Вона навчалась у Сватовому в українській школі, працювала диктором на українському радіо, але коли вони приїхали в Луганськ — все. Ну, вони ж навчалися у Воронежі. Я ще приїжджала до бабушки малою, то «цеберочка, цибулька», а мама: «Яка цеберочка, яка цибулька? Разгаваривай нармально!» Дедушка був дуже віруючий. Мама, коли почула «Інна памолітсья», — «Я тебе памалюсь».

Уже коли почалася Помаранчева революція, я розуміла, що щось не так. Який Янукович, подивіться, он Ющенко який класний. Я вже тоді пересварилася з багатьма. Коли був Майдан у Маріуполі... у нас деенер було скільки... два чи три місяці, тоді таке безвладдя було. Коли я побачила перший раз поліцейську машину, в мене сльози текли, бо розумію, що поліція — це якась влада. Тоді ми дуже сильно розділилися. Так, більшість раділи деенер, бо росія нас забере. Інші почали розмовляти українською мовою.

Коли діти пішли до школи, я хотіла, щоб вони навчалися українською мовою. Коли навчалася дочка моя, не було українського класу. Старший син потрапив, у них була дуже добра вчителька, вона в Києві зараз. Коли молодший ішов до школи, всі класи були українські. Коли дочка зі старшим пішли в ліцей, у них російської мови не було, навіть предмета такого не було. У нас батьки піднімали це питання: тут російськомовний регіон, чому в нас діти не вчать російську. Ну, в нас був принциповий директор. Він сказав: окей, якщо вам треба, ми зробимо по суботах факультатив, хай діти навчаються. Тоді прийшли, може, п'ять дітей із шести класів. Тобто там російської мови не було. Коли ми приїхали на Хмельниччину в село, там російська мова серед предметів. Я кажу: як? Ми приїхали з Маріуполя і в нас не було російської мови, а ви в селі в Хмельницькій області й у вас російська мова. Навіщо вона вам треба? Потім дочка поїхала вчитися в Київ. Коли приїхала додому, сказала: я російською говорити з вами не буду. І вона принципово взагалі російською не розмовляє. Ще до початку 2022 року.

З 2014 року я намагалася перейти на українську. Якщо люди спілкувалися зі мною

українською, я відповідала, але в побуті — російською. Потім ось дочка... У мене вдома мовний контроль. Якщо я з кимось розмовляла по телефону російською: мамо, вийди звідси, я не хочу чути цю мову! Ось і все. Вдома зараз спілкуємось українською.

Інна розповідає про свій Маріуполь, про освітній хаб «Халабуда».

У них купа була проєктів, саме в «Халабуді» був центр. Дмитро Чичера 17 березня пішов у бік Драмтеатру — і нема ніяких даних про нього. Дружина його з сином виїхали. Вони в Чернівцях. Приїхали і там відкрили «Халабуду».

Радісно говорить Інна і розповідає про інших маріупольців.

Одна знайома, яка була депутаткою. Вони виїхали за день до нас. Ми виїхали 18 березня, вони — 17. Ми ще з ними списувалися, вони казали, як нам краще виїхати. Чоловік у неї служити пішов одразу. Інша — вона взагалі була завідувачка дитячого садочка. Були і розчарування; люди, які залишилися і там працюють.

Інна переживає за свою сім'ю.

Ми просто поговорили. Навчання однієї людини ми потягнемо. Дочка сказала, що це буде вона. Тоді старший син повинен працювати фул-тайм. Я не знаю, що він робитиме. Каже про військову кар'єру. Тобто я готова до того, що він повернеться. Якщо він повернеться, він піде воювати. Жодна мама цього не хоче, але... У будь-якому випадку, це буде його вибір. Дочка хоче залишитися тут. Молодший ще в тому віці, що як оточення, так і він. Певно, треба щось намагатися тут побудувати.

У Маріуполі наші обидва будинки, один будинок відносно цілий, трохи вікна повилітали. Можна було би повернутися, там спокійно жити, навіть у своєму домі. Я для себе цю думку взагалі не розглядаю. Мені здається, що я в Маріуполь ніколи не приїду. Навіть якщо його деокупують. Мені здається, що я там помру, в тому Маріуполі. (Ридання Інни — найбеззахисніше). Я просто не можу це бачити.

Я не знаю, що буде з чоловіком. Він, може, швидше в Маріуполь би повернувся, ніж сюди приїхав. У нас родина така, ми з батьками всюди їздили. А його батьки далі Донецька нікуди не виїжджали. Неправду кажу, вони деякий час жили на Уралі, у Свердловській області. Мій чоловік, як маленький був, вони повернулися назад в Україну. Вони казали: как нам харашо було на Уралі. Я їм: то чого ж ви повернулися, якщо там так харашо було? У 2014 році я з ними взагалі перестала спілкуватися. Потім, десь два роки пройшло, намагалися не торкатися політичних тем. Вони дочекалися росію, і їм зараз дуже добре. Вони, я так розумію, досі отримують зарплату з України. Отримують дві пенсії. У чоловіка сестра — завклубом. Зараз

співають «Катюшу», їздять з гастролями у Курськ, у Брянськ. Я бачу у фейсбуці. Більш за все мене бентежить... Я зайшла на сторінку в Інстаграм її доньки, 10 років їй. Це треш: «русские нас спаслі». Десять років дитині. Вони комуналку не платять взагалі. У них усе добре. Вони їздять із гастролями. У них тепер нема ненависної їм української мови. Це просто жах. Як виявилось, деенер там було вже на третій день. Ми цього не знали.

У нас базу нашу розікрали зразу. Там печива було, може, на мільйон. Ну, то все наші розікрали. Нічого, що в нас було, не лишилося. Я приїхала на роботу останній раз 24 числа. Подивилася, що можу взяти. Взяла бутлі води. І дрібними тисячу гривень. Потім, правда, ми ще приїхали генератор забрали, відвезли його на «Халабуду» і спочатку ще печиво взяли, що змогли.

Інна розказує про чоловікове захоплення ретро-автомобілями, які він сам і реставрував. І безліч модельок. Що з ними? У нього в «Дії» скільки там, десять машин? А по факту...

Виїхали на двох: рено кенгу і хюндай ай10. Двадцять четвертого сказали дітям: збирайте свої речі, ми не знаємо, що буде далі. Потім багато разів перебирали це все щодня. У дітей особливо багато було одягу з українською символікою, вишиванки. Ми розуміли, як хтось знайде, то все. Там стільки блокпостів було... Нам знайома каже: уявляєш, я закопала свої вишиванки в полі; разом із депутатським посвідченням, волонтерські всі документи; не здумайте нічого брати з собою. Хоча старший... Знаєш, що він вивіз? Кулончик із гербом. Я побачила вже у Хмельницьку. Каже: я просто сховав у вологі серветки, я не думав, що вони будуть серветки перевіряти.

З другого до сімнадцятого березня у нас зв'язку взагалі ніякого не було. Потім, коли ми виїхали, побачила тисячі повідомлень від тих, хто за нас переживав. Одне одному всі дуже допомагали. Перша зупинка була в Дніпрі. Знайома, вона сама з Макіївки, я до неї подзвонила, а вона каже: я тебе чекаю; я знала, що ти до мене приїдеш. Ми там одну ніч переночували. В Умані зупинилися, хотіли в банк піти, гроші на картку покласти, але так і не знайшли банку, усе було зачинене тоді. Зупинилися в центрі. Люди нас з балкона побачили, питають з третього поверху: а ви звідки? Ми з Маріуполя. Чоловік вийшов до нас: заходьте до нас обідати. Обідати ми не підемо, але можна в туалет сходити? Ми до них зайшли, а вони нам винесли дві банки пельменів, зварила дружина тут же. То було таке перше враження.

Потім ближче до Хмельницького: а правда, що там по телевізору показують, що там усі за росію? І мене це так різнуло. Я кажу: ну ви ж бачите, що ми, ось ми, ми ж не за росію.

У селі в Хмельницькій області нам хату дали. Все село, чужі люди, нам нанесли все, що могли. Бараболі в нас стільки було, огірки, гриби... У нас же взагалі нічого не було. Вдячні їм дуже. Дуже гарна в нас сусідка була. Дві корови в неї були, вона нам постійно сир носила, ми таке молоко смачне пили.

Дуже класні люди тут моїх дітей прийняли. Ми з ними зустрічаємося, спілкуємось. Яюсь я написала пост вдячності в місцеву групу. Ми з України, дякую за те, що прийняли, що нам

допомогли. Мені тоді стільки людей написали: що вам треба? Люди везли все, хоча я не просила, я просто хотіла подякувати.

Болить, коли українці тут танцюють і розважаються, коли в Україні, вдома, російські ракети вбивають, коли українці гинуть. Це неправильно, я цього не розумію. Не можна забувати. Якщо ми забудемо, буде те саме. І я не знаю, як люди з Маріуполя можуть забути. Ми, дякувати Богу, жили в приватному секторі. Нас це врятувало. Ті, хто жили в багатоповерхівках... Я не знаю, як вони зберегли залишки здорової психіки. Стільки смертей, стільки трупів... Коли біля тебе руйнується будинок, ти чуєш, що там люди ще живі, а ти не можеш... Усі це чули, а ніхто нічого не робив. (Сльози Інни враз беруть гору над її словами). Наш район коли перший раз обстріляли, ми вийшли на вулицю через три години і не впізнали нашу вулицю; взагалі не розумієш, що біля тебе відбувається: там горить, там вибухає. Це просто неможливо. Як це забути? Я не знаю. Це просто неможливо.

Води не було. Ходили збирали дощ, сніг збирали. Ходили до джерела п'ять кілометрів по воду. Ішли попри школу. На ній ще український прапор висить. Думаю, ми ще в Україні. Хоча по факту...

У нас недалеко від будинку був блокпост. Ми туди багато чого хлопцям возили. Пам'ятаю, у 2015 році на Різдво ми сидимо, діти поїхали до бабушки з дєдушкой, а я кажу: сьоме число, робити нема чого, давай шось хлопцям приготуємо. Наробила повне відро вінегрету, намажила окорочка і картоплі. Вони з такими очима на нас дивилися, коли ми оце їм привезли на Різдво. Я кажу, це такі емоції були.

Ми коли їхали, там уже пост розбомблений і прапор наш обгорілий. Дочка каже: давай знімемо. Ти хочеш, щоб нас тут застрелили? Не можна цього зробити.

А російські блокпости стояли за містом, у полі. Повільно перевіряли кожну машину. Літак кине бомбу, отут ми всі в тих машинах так і будемо. Це такий страх. Ти нічого не можеш зробити, просто боїшся. Двічі вискакували з машини, під забор лягали, щоб хоч не в машині. Літали постійно. О четвертій ранку це починалося все.

Дівчина в мене працювала. Її поранило в руку. В них на п'ять поверхів будинок, сиділи в підвалі в сусідньому будинку. Каже вона до сусідки: пам'ятаєш, ти штори шила на кухню? Іди збирай там. А вони жили на останньому поверсі. Каже: на землі твій поверх.

Люди очі в Маріуполі на вулиці заплющували, щоб цього не бачити. Усе в могилах. Я не знаю, скільки людей там загинуло.

Інна розповідає про знайомих, які загинули в Маріуполі. Детально проговорює історію кожного. Наче продовжує їм, невинно вбитим, життя.

Найгірше, коли нема зв'язку, коли не знаєш, що відбувається від тебе за кілометр. Поки був інтернет, нічого ще. Останній мій пост у Фейсбуці, поки було ще світло, знаєш, який був? Я виклала рецепт, як робити хліб без дріжджів — на соді був, на кислій водичці. Якщо у вас нема

оцту, можна замінити лимонною кислотою. Я все написала, що чим можна замінити. Я чотири рецепти виклала. (Ось він, знову цей життєствердний сміх). Мені люди писали: о, дякую, зараз це дуже треба.

Знаєш, що роблять люди під час масованого обстрілу? Як це не дивно, ми засинали. Я казала: ми впадали в анабіоз. Певно, це якась захисна реакція.

А ночі такі... Тиша повна. Це так страшно.

Інна ділиться страхами і радостями. Я слухаю. Я хочу її почути. Хочу зрозуміти те, що поза будь-яким розумінням. Це смішно, але хочу захистити її своїм слуханням. Інна розповідає, як цілими будинками гинули люди. Зізнається, що досі стежить у соцмережах, що відбувається там. Дуже хоче забрати сімейні фотографії, каже: там багато, ми цілий ящик склали. Інна розкажує, що їй довелося працювати в Києві на кількох роботах після переїзду із села на Хмельниччині, бо там не знайшлося роботи. Інні довелося відчувати, що означає бути з Маріуполя. Часом це схоже на зайвість.

Сьогодні Інна переживає за своїх батьків і живе задля своїх дітей. Вона пече торти, тобто дарує радість. Думає про власний бізнес на канадському острові, але на це, звісно, необхідні кошти. Інна згадує.

Єдиний кредит у моєму житті — на наш будинок. Ми виїхали, нам ще залишилося виплатити 60 тисяч. Ми ще такі порядні, прийшли в банк, кажемо, що ми з Маріуполя, будинок залишився там. Все одно треба було заплатити. Ми одразу закрили. Будинок наш уже тепер, а його нема.

Моя маленька історія пізнання Інни — історія про те, як Інший з Чужого стає Своїм. Вона про вміння слухати і чути Іншого замість довіритися стереотипам. Вона про сміливий сміх Інни та її сльози. Вона про ділення тим, що болить: отак між радістю і риданням Інна тепер живе на горі.